

ОСОБЛИВОСТІ ПІДРУЧНИКА ДЛЯ ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ЕТАПІ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

С. М. Шевченко,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України
e-mail: shevchenko_s_n@ukr.net*

У статті проаналізовано організацію навчального процесу у школах національних меншин в умовах незалежної України (1991–2010); установлено, що в досліджуваний період відроджувалася система освіти національних меншин; з'ясовано, що в ході реалізації урядової політики освіта національних меншин декларувалася на рівності здобуття знань, умінь і навичок, гарантуванні вільного розвитку національних мов і культур; забезпеченні потреб етнічних меншин навчальною, зокрема підручниками, посібниками, додатковою та методичною літературою мовами національних меншин; показано, що відбулися значні зміни в освіті національних меншин, а отже, стала звертатись особлива увага на тлумачення певних історичних подій для представників інших етносів України.

Ключові слова: підручники; рідна мова; розвиток; навчальні плани; школи національних меншин.

Постановка проблеми. Проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. створило умови для відродження та розвитку освіти й культури національних меншин, реалізації прав громадян на доступ до культурних цінностей. Правовою основою формування державної етнополітики стали Декларація прав національностей України (1991), Закон України «Про громадянство» (1991), Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1991), Закон України «Про національні меншини в Україні» (1992), Конституція України (1996), Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин (1997), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Закон України «Про засади державної мовної політики» (2012) та ін. У Національній доктрині розвитку освіти наголошено на збереженні українських культурно-історичних традицій, вихованні шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживали в Україні, на формуванні культури міжетнічних і міжособистісних відносин [4, с. 51]. У ст. 6 Закону України «Про національні меншини в Україні» зазначено, що держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою, вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист всіх мов національних меншин.

Україна є однією з небагатьох країн Європи, де викладання здійснюють аж вісьмома мовами національних меншин. Наша держава виконує взяті на себе зобов'язання в рамках Ради Європи. Вони передбачені Європейською хартією регіональних мов або мов меншин і Рамковою конвенцією про захист національних меншин. Головним чинником, який забезпечує нині право представників національних меншин на освіту – це розвинута мережа загальноосвітніх навчальних закладів із мовами навчання національних меншин України. Взагалі в Україні тільки у школах вивчається 31 мова, у тому числі 19 мов національних меншин.

Законодавство України врегульовувало діяльність закладів освіти етноменшин для створення рівних умов громадянам у здобутті освіти, дотримання державних вимог стосовно її змісту, рівня та обсягу, стимулювання творчого пошуку науковців і педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз розвитку освіти національних меншин в Україні свідчить, що тривалий час освіта не мала повної національної свободи, внаслідок чого була приречена на відставання. Водночас вона була зброєю для боротьби за національні права, демократизацію та навчання рідною мовою. Вітчизняні розробники теоретичних основ освіти національних меншин висунули ідею, що поєднувала громадську освіту і полікультурність. Учені та науковці відділу навчання мов національних меншин і зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України запропонували декілька концепцій, методик, програм з української мови для шкіл, де навчалися неукраїномовні школярі, які переходили на українську мову навчання в середніх або старших класах. Вони, а також вчені інших відділів Інституту педагогіки НАПН України розробили підручники з української та російської мов для початкової та основної школи з українською та російською мовами навчання (І. Гудзик, В. Корсаков); з фізики для основної школи з українською та російською мовами навчання (М. Головка, Т. Засекіна); з мови іврит «Мова іврит. Усний курс» для 1-го класу та «Мова іврит. Буквар» для 2-го класу шкіл з українською мовою навчання (Н. Бакуліна); з української мови «Українська мова. Усний курс» для 1-х класів шкіл з польською, угорською, румунською мовами навчання та підручники з навчання грамоти («Буквар») для шкіл з угорською, румунською, польською мовами навчання, «Українська мова» для 3-х та 4-х класів шкіл зазначеного типу (О. Хорошковська, Н. Яновицька та ін.); з інтегрованого курсу літератури («Література (російська і світова)» для 5–8-х класів шкіл з російською мовою навчання (Л. Сімакова, В. Снегір'ова). Крім цього, вчені-науковці (Л. Курач, В. Корсаков, Л. Сімакова та ін.) створили численні навчальні посібники, що стосувалися зазначених вище проблем з російської, ромської, новогрецької, болгарської, кримсько-татарської, української мов, івриту, російської та зарубіжної літератури тощо. Українське суспільство підійшло до розгляду концепції розвитку шкіл національних меншин. Основою концепції багатокультурної освіти мають визначатися підходи до концепції розвитку освіти етноменшин аналізуватися історичні надбання, сучасні умови та тенденції, враховуватись аспекти розвитку напрямів задоволення освітніх запитів.

У Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р. (проект) зумовлюється не лише проблема національної культури, але й потреба організації системи навчання етнокультури та різноманітних культур, виховання на її основі самобутності та різноманітності громадян держави, формування поваги та почуття гідності у представників усіх культур незалежно від расового або етнічного походження, віросповідання. Як зазначається в ній: «... метою впровадження Концепції є реалізація цілісної політики гуманітарного розвитку держави, відповідної національним пріоритетам, завданням модернізації суспільства та загальноєвропейським демократичним настановам у процесі удосконалення суспільства шляхом його наближення до потреб людини у всіх сферах суспільного життя, створення умов для максимального розвитку національної культури, розкриття творчо-продуктивного потенціалу й самореалізації кожної особистості відповідно до її духовних і матеріальних потреб та інтересів» [6, с. 1]. Державний стандарт базової і повної середньої освіти містив положення про те, що засвоєння культурних і духовних цінностей свого та інших народів, норм, які регулювали стосунки між поколіннями, націями, сприяло естетичному та матеріально-етичному розвитку.

Проблема національно-культурного будівництва для шкіл національних меншин в Україні завжди була в полі зору науковців (Л. Березівської, Н. Дічек, В. Євтуха, О. Сухомлинської, М. Шульги та ін.; у дослідженнях В. Трощинського, І. Кураса, О. Майбороди та ін.) і нині вона є актуальною. Праці, присвячені теоретичним проблемам етнонаціональної політики, історії етносів, висвітлюють лише фрагментарно питання освіти та її регіональні особливості. Проте проблема створення підручників рідною мовою для загальноосвітніх навчальних закладів шкіл національних меншин у 1991–2010 рр. залишається малодослідженою.

Формулювання цілей статті. Мета статті – аналіз розвитку організації навчального процесу шкіл національних меншин; показ змісту підручників рідною мовою та процес забезпечення їх в умовах незалежної України (1991–2010).

Виклад основного матеріалу. У досліджуваний період функціонувала досить розгалужена мережа загальноосвітніх закладів освіти (російські, єврейські, польські, молдавські, угорські, двомовні, тримовні – українсько-румунські й українсько-російсько-румунські – та ін.) з рідною мовою навчання або вивченням рідної мови. Це були школи I, I–II, I–III ступенів, спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї як державної, так і приватної та колективної форм власності. Їхня діяльність регламентувалася, насамперед, постановами Кабінету Міністрів УРСР «Про Державну програму розвитку української мови та інших національних мов в УРСР», «Про утворення Комітету у справах національностей при Кабінеті Міністрів УРСР» (1991); «Про спеціальні редакції для випуску літератури мовами національних меншин України» (1992); Положенням Президії Академії наук УРСР «Про утворення відділу єврейської історії та культури» (1991), Типовим положенням про недільні школи (1992), Типовим статутом середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу

(1993), Інструкціями про організацію та діяльність гімназій і про організацію та діяльність ліцеїв (1996); Законами України «Про освіту», «Про національні меншини в Україні» (1992); Указами Президента України «Про Міністерство України у справах національностей, міграції і культів» (1993); Програмою розвитку освіти Української РСР на перехідний період (1991–1995 рр.), Державною програмою відродження і розвитку освіти національної меншини на 1994–2000 рр. (1994) та ін.

Порівняно з попередніми роками у Концепції середньої загальноосвітньої школи Української РСР зазначалося, що «школа в Українській РСР будується як єдина, трудова, політехнічна на основі принципів гуманізму, демократії та інтернаціоналізму. Єдина школа діалектично поєднує національний та інтернаціональний зміст освіти, забезпечує доступ до скарбниць світової культури, необхідний рівень міжнаціонального спілкування» [10, с. 71].

Аналіз Типового статуту середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу (1993) свідчить, що діяльність будувалася на принципах доступності, гуманізму; рівності умов для кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; органічного зв'язку з національною історією, культурою, традиціями; диференціації змісту і форм освіти; єдності та наступності; безперервності й різноманітності; поєднання державного управління і громадського самоврядування тощо (пункт 5). Ознайомлення з ним засвідчило, що впродовж з 1991 по 1993 н. р. відбувалися зміни змісту загальної середньої освіти, розвитку видавничої справи для освітніх цілей, формування єдиних підходів до якості підручників, особливо історії, підготовки вчителів до використання їх у навчальному процесі тощо. У 1990 р. за рішенням Міністерства освіти УРСР розпочався активний процес переробки наявних у 80-ті рр. навчальних планів і програм, передусім з мовно-літературної та історичної освіти. На відміну від минулих років, у 1991 р. з української літератури було складено три варіанти програм; упроваджувалися українська мова в школах національних меншин, курси «Історія України» і «Географія України». У цих курсах зверталася увага на основи національної самосвідомості, прищеплювалася любов до рідної мови, повага до свого народу, його історії та культури. На думку вченої Л. Д. Березівської, «... національний компонент змісту освіти має включати знання з рідної мови й літератури, історії свого народу, його традицій, звичаїв та ідеалів, про культуру та побут інших народів, що проживають на території України, сучасні етнічні процеси тощо. Ці знання розкривалися як в обов'язкових навчальних предметах, так і в предметах за вибором учнів, у факультативних курсах. У контексті національної культури формувалися й інтернаціоналізм як переконання, а не як агітаційна теза чи догматичне твердження. Найближча людині історія – це культура свого народу ...» [2, с. 373]. Національне самовизначення школи мало широко відображати національні елементи в її виховній діяльності, відродження краєзнавчої роботи у всіх можливих напрямках, залучення учнів до активної участі в збереженні й охороні святинь свого народу, пам'яток історії, культури і природи, до засвоєння традиційних ремесла і народних промислів.

Зміни в шкільній освіті сприяли національному відродженню державності, культури, оновлювався зміст освіти (програм, підручників); в оформленні підручників робився акцент на «національних особливостях життя і побуту народів України» [3, с. 327]. Окрім підручників, було розроблено навчальні програми для 1–4 класів з українською, російською мовою навчання, з польської мови та читання, з ромської мови, болгарської, гагаузької, вірменської, новогрецької, словацької та чеської мов. В Україні ідея багатокультурності поверхово реалізовувалася в навчальній літературі та у виховних заходах загальноосвітньої школи. У навчальних планах шкіл національних меншин пропонувалося вивчення не лише таких предметів, як рідна мова, література, а й культури, традицій національних меншин. Вітчизняний стандарт базової і повної середньої освіти передбачав стисле вивчення культур національних меншин у таких освітніх галузях, як «Мова і література», «Суспільствознавство», «Естетична культура», «Історія», «Іноземні мови» тощо [7, с. 136]. У підручниках з української мови і літератури, рідних мов і літератур через відповідний добір вправ, переказів, аналіз літературних текстів, дослідження біографії та творчості письменників учням надавалася можливість засвоювати культурні та духовні цінності як українського, так і інших народів. На відміну від попередніх років (1988/89 н. р.), у навчальних планах на 1990/91 н. р. збільшувався обсяг фольклорного матеріалу; школам і вчителям надавалося право наповнювати навчально-виховний процес специфікою регіону, рідного краю тощо.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що в Україні діяли спеціалізовані філіали Інституту інноваційних технологій і змісту освіти: у Дрогобичах – відповідали за розробку посібників, програм, підручників з польської; Чернівцях – румунської; Одесі – молдовської, болгарської; Ужгороді – угорської та словацької; Сімферополі – кримськотатарської, ромської та російської мов. Це підтверджується тим, що завдяки філіалам Інституту інноваційних технологій і змісту освіти відбувається краще забезпечення шкіл національних меншин. Так, навчальна література для шкіл з молдовською/румунською мовами навчання друкувалася молдовською/румунською з використанням кирилиці. Навчальні плани шкіл Чернівецької області з молдовським контингентом учнів мали назву: «Навчальний план загальноосвітньої школи з молдавською мовою навчання». Підручники з мови мали назву «Молдовська мова», а з літератури – «Молдовська література». Лише з 1992 р. відбувся перехід шкіл з молдовським контингентом учнів на навчально-методичне забезпечення, в основу якого лягла латиниця. Підручники з мови та літератури шкіл з молдовською мовою навчання стали називатися «Румунська мова» та «Румунська література». Мову друкування підручників було визначено як румунську. Підручниками користувались і в школах Одеської та інших областей, де навчалися учні молдовської національності. Згідно зі ст. 3 Протоколу про співробітництво між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти республіки Молдова, «... молдовська сторона, враховуючи свої можливості, надасть безкоштовно підручники з усіх навчальних дисциплін, методичні посібники і

художню літературу для дошкільних навчальних закладів і шкіл України з молдовською/румунською мовою навчання відповідно до заяви української сторони» [11, с. 127].

У навчальних планах для шкіл з молдовською мовою навчання мова визначалася як румунська, а курси рідної мови та літератури – як румунська мова і література відповідно до назв підручників, що видавало Міністерство освіти Республіки Молдова. Міністерство освіти і науки України випустило 45 назв видань навчально-методичної літератури для шкіл з румунською мовою навчання, яку було рекомендовано для використання в школах з молдовським контингентом. Також було видано підручники мовами національних меншин (з гуманітарних предметів), де зверталась увага на тлумачення певних історичних подій для представників інших етносів України. Підтвердженням цього є те, що у листопаді 1995 р. науковці відділу національних меншин Інституту педагогіки НАПН України досліджували науково-методичні засади змісту і конструювання підручників з мов і літератур етнічних меншин для початкової і основної школи. Упродовж двох років було створено нові підручники з російської мови для 2–10-х кл. шкіл з українською мовою навчання (І. Гудзик, В. Корсаков, Н. Пашківська); читання для початкових класів (І. Гудзик) та для 5–9-х кл. шкіл з російською мовою навчання (Н. Пашківська, В. Корсаков), з мови іврит для початкової школи (Н. Бакуліна). В усіх згаданих підручниках реалізовано особистісно орієнтований підхід до вивчення рідної мови.

Проведений аналіз підручників для шкіл мовами національних меншин свідчить, що впродовж 1991–1997 рр. в Україні видавалося близько 150 книжок. Серед них і методичні рекомендації щодо вивчення державної мови в школах України з угорською, румунською, польською й іншими мовами викладання (1997). Власне, завдяки випуску літератури різними мовами національних меншин (польська, словацька, чеська, угорська, румунська, вірменська, грузинська, урумська, роменська, іврит, ідиш, гагаузька, болгарська, німецька та кримськотатарська) відроджувалася мова, культура, історичні традиції. За тематикою видання вони розподілялися на: офіційні, підручники та навчальні посібники, довідники, художня і дитяча література [8, с. 63]. В Україні стало забезпечуватися право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою. У загальноосвітніх навчальних закладах з навчання мовами національних меншин створювалися умови для опанування державної мови. Передбачалися належні форми, засоби викладання і вивчення мов національних меншин. У 2004–2006 рр. було досліджено проблему змісту навчання української мови у школах I ст. з угорською, румунською і польською мовами навчання (О. Хорошковська) і розвиток навичок читання (Н. Присяжнюк) у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. Розкрито наукові засади змісту навчання у початкових класах, зроблено відбір змісту мовного матеріалу з урахуванням особливостей рідної мови учнів і структурування у 1–4-х класах. Уперше до змісту навчання включено орієнтовний лексичний мінімум для засвоєння у 1–2-му класах і мовленнєві ситуації, необхідні для розвитку в учнів комунікативних умінь. Крім того, створено нові програми й підручники з української мови для 1–4-х класів шкіл з угорською, румунською,

молдовською і польською мовами навчання (Н. Яновицька, К. Повхан); розроблено лінгводидактичну систему навчання української мови у початкових класах ЗНЗ з угорською, румунською/молдовською, польською й російською мовами навчання. В основі цієї системи враховано лінгвістичні особливості української мови порівняно з рідними мовами дітей згаданих етнічних меншин України. Для реалізації нового змісту освіти створено комплект підручників (23) та методичних посібників з навчання української мови у початкових класах, а також 5 програм шкіл зазначеного типу. Усі підручники рекомендовано МОН України. На думку директора департаменту, навчальні заклади етноменшин забезпечувалися навчально-методичною, довідковою, художньою літературою; створювалися умови в цих закладах для опанування державної мови; перекладалися підручники з усіх предметів загальноосвітніх навчальних закладів мовами національних меншин [5, с. 1]. Однак наше дослідження засвідчило, що не всі школи національних меншин мали підручники рідною мовою. Наприклад, школи з польською мовою навчання (на Житомирщині), недостатньо були забезпечені підручниками з польської мови та читання, а також не вистачало підручників рідною мовою школам з болгарською мовою навчання (Одеська обл.) [5]. Тому, на нашу думку, забезпечення підручниками та навчальною літературою рідною мовою має бути своєчасне в усіх школах згаданого типу, у тому числі словників для загальноосвітніх навчальних закладів національних меншин. Крім того, сучасний підручник для шкіл національних меншин має відображати зміст шкільної програми для етноменшин і ширше тлумачення певних історичних подій з показом традицій, звичаїв, культури та побуту інших народів, що проживають на території України. Підручник повинен бути джерелом знань і мовленнєвого розвитку дитини, а отже, забезпечувати виховання особистості комунікативною, мовленнєвою, мовною, культурною, соціокультурною, діяльнісною компетенцією, де тематика змісту підручників відповідала б притаманним особливостям культури різних народів України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження свідчать, що незалежна держава в контексті політичних подій змінила систему навчання дітей національних меншин у розглядуваній період. Етномовна політика країни позитивно вплинула на формування змісту освіти національних меншин, зокрема на видання та забезпечення підручників і додаткової літератури рідною мовою різних типів шкіл, а саме: російською, польською, угорською, молдовською, єврейською, болгарською, ромською, гагаузькою, вірменською, новогрецькою, словацькою і чеською мовами навчання.

Проведене дослідження не претендує на повноту та вичерпність розгляду досліджуваної проблеми. Потребують вивчення такі історико-педагогічні проблеми, як навчально-виховний зміст підручників з польської мови для учнів середніх шкіл; підготовка вчителів до викладання у загальноосвітніх навчальних закладах шкіл з польською мовою навчання у нинішній час.

Використані джерела

1. Багатокультурність і освіта // Перспективи запровадження засад полікультурності в системі середньої освіти України. Аналітичний огляд та рекомендації / за ред. О. Гриценка. – К. : УЦКД, 2001. – 211 с.
2. Березівська Л. Д. Реформи шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: документи, матеріали і коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. : хрестоматія / Л. Д. Березівська ; Ін-т педагогіки НАПН України. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – С. 342.
3. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : монографія / Л. Д. Березівська. – К. : Богданова А. М., 2008. – 406 с.
4. Гончаренко Л. А. Полі культурна освіченість педагога: теорія і практика / Л. А. Гончаренко ; за ред. В. В. Кузьменка. – Херсон : РІПО, 2009. – 136 с.
5. Кононенко Ю. Освіта національних меншин: нові ініціативи Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/03/19/osvita-nacziionalnix-menshin-novi-inicziativi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/>
6. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (проект). – Режим доступу: <http://www.lutskrada.gov.ua/actual/koncepciya-gumanitarnogo-rozvitku-ukrayini-na-period-do-2020-roku>
7. Мілютіна К. Полікультурна освіта школярів у Великій Британії : монографія / О. К. Мілютіна. – Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені І. Франка, 2008. – 192 с.
8. Навчальні плани денних загальноосвітніх шкіл УРСР на 1989/90 н. р. // Інформ зб. М-ва освіти УРСР. – 1989. – № 10. – С. 3–5.
9. Пилипенко Т. Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України (15 серпня 1992 р.) / Т. Пилипенко // Етнічний довідник : У 3-х ч. – К., 1997. – Ч. III. – 85 с.
10. Центральний Державний Архів Вищих Органів України (далі ЦДАВО України). – Ф. 166. – Оп. 17. – Спр. 36. – Арк. 1–6.
11. ЦДАВО України. Протокол про співробітництво між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти республіки Молдова (21 січня 1992 р.). – Ф. 5252. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 24.
12. 15-та Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми сучасного підручника» 15 жовт. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.undip.org.ua/search/index.php>

References

1. Bahatokulturnist i osvita // Perspektyvy zaprovadzhennia zasad polikulturnosti v systemi serednoi osvity Ukrainy. Analitychnyi ohliad ta rekomendatsii / za red. O. Hrytsenka. – K. : UTsKD, 2001. – 211 s.
2. Berezivska L. D. Reformy shkilnoi osvity v Ukraini u KhKh stolitti: dokumenty, materialy i komentari : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. : khrestomatiiia / L. D. Berezivska ; In-t pedahohiky NAPN Ukrainy. – Luhansk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2011. – S. 342.
3. Berezivska L. D. Reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u XX stolitti : monohrafiia / L. D. Berezivska. – K. : Bohdanova A. M., 2008. – 406 s.
4. Honcharenko L. A. Poli kulturna osvichenist pedahoha: teoriia i praktyka / L. A. Honcharenko ; za red. V. V. Kuzmenka. – Kherson : RIPO, 2009. – 136 s.
5. Kononenko Yu. Osvita natsionalnykh menshyn: novi initsiatyvy Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/03/19/osvita-nacziionalnix-menshin-novi-inicziativi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/>

6. Kontsepsiia humanitarnoho rozvytku Ukrainy na period do 2020 roku (proekt). – Rezhym dostupu: <http://www.lutskrada.gov.ua/actual/koncepciya-gumanitarnogo-rozvitku-ukrayini-na-period-do-2020-roku>
7. Miliutina K. Polikultura osvita shkoliariv u Velykii Brytanii : monohrafiia / O. K. Miliutina. – Zhytomyr : Vyd-vo Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni I. Franka, 2008. – 192 s.
8. Navchalni plany dennykh zahalnoosvitnikh shkil URSS na 1989/90 n. r. // Inform zb. M-va osvity URSS. – 1989. – № 10. – S. 3–5.
9. Pylypenko T. Holovna spetsializovana redaktsiia literatury movamy natsionalnykh menshyn Ukrainy (15 serpnia 1992 r.) / T. Pylypenko // Etnichniy dovidnyk : U 3-kh ch. – K., 1997. – Ch. III. – 85 s.
10. Tsentralnyi Derzhavnyi Arkhiv Vyshchykh Orhaniv Ukrainy (dali TsDAVO Ukrainy). – F. 166. – Op. 17. – Spr. 36. – Ark. 1–6.
11. TsDAVO Ukrainy. Protokol pro spivrobotnytstvo mizh Ministerstvom osvity i nauky Ukrainy ta Ministerstvom osvity respubliky Moldova (21 sichnia 1992 r.). – F. 5252. – Op. 1. – Spr. 28. – Ark. 24.
12. 15-ta Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia «Problemy suchasnoho pidruchnyka» 15 zhovt. 2015 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.undip.org.ua/search/index.php>

Шевченко С. Н.,

ОСОБЕННОСТИ УЧЕБНИКОВ ДЛЯ ШКОЛ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ НА ЭТАПЕ СТАНОВЛЕНИЯ НЕЗАВИСИМОГО УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВА

В статье проанализирована организация учебного процесса в школах национальных меньшинств в условиях независимой Украины (1991–2010); установлено, что в исследуемый период возрождалась система образования национальных меньшинств; выяснено, что в ходе реализации правительственной политики образование национальных меньшинств декларировалось на равенстве получения знаний, умений и навыков, обеспечении свободного развития национальных языков и культур; обеспечении потребностей этнических меньшинств учебной, в частности учебниками, пособиями, дополнительной и методической литературой на языках национальных меньшинств; указано, что произошли значительные изменения в образовании национальных меньшинств, а следовательно, стало обращать особое внимание на толкование определенных исторических событий для представителей других этносов Украины.

Ключевые слова: учебники; родной язык; развитие; учебные планы; школы национальных меньшинств.

Shevchenko S.

PECULIARITIES OF EDUCATIONAL LITERATURE FOR SCHOOLS OF NATIONAL MINORITIES AT THE STAGE OF THE FORMATION OF THE INDEPENDENT UKRAINIAN STATE

The article is dedicated to the problem of educational process organization in schools with teaching children in their mother-tongue under differentiation of general secondary school education in independent Ukraine (1991–2010); development of educational establishment's network of such type on territory of Ukraine is shown.

There was set that the educational system of ethnic groups has found its rebirth in an investigated period; it was found out that during realization of governmental politics ethnic groups education has declared the balance of knowledge and skills, in particular textbooks, textbooks, additional literature free development of national languages and cultures and supporting ethnic groups needs of educational and methodical literature in ethnic languages which paid attention to certain historical events version for other ethnic groups representatives in Ukraine.

It was des covered, that foundation and development of ethnic schools in a greed measure is

related to national politics that assists their further development and functioning; so, the state assures all ethnic groups right to national and cultural autonomy, in partly the use and education in mother tongue or study of the mother tongue in state educational establishments, the creation of national cultural establishments. It was marked the actuality of the proper facilities creation in order to develop all ethnic languages and cultures, their free usage in mother tongues in all spheres of public life. There were the changes of curricula for schools with Russian, Moldavian, Hungarian languages of education highlighted and there were elective and optional courses implementation emphasized. The actualization of the creation of appropriate conditions for the development of all national languages and cultures, their free use of their native languages in all spheres of public life. Changes are reflected in the creation of textbooks, teaching aids and curricula for schools with Russian, Moldovan, and Hungarian languages of instruction. The introduction of courses and electives, which acted at schools of national minorities and national-cultural societies where the native language of national minorities was studied.

The acted at schools of ethnic groups and at cultural societies, where the mother tongue of ethnic groups was studied; a transition from the optional study of the mother tongue to the introduction of it as educational subject and the creation of corresponding classes and schools is traced. It was set that under independent Ukraine (1991–2010) a government created the best facilities for mother tongue education in schools of ethnic groups, and also it was investigated, that ethnic groups which lived on territory of Ukraine in order of having cultural and common differences, and forms of mentality diversity in their correlation acquire the system unity transforming into a certain organizational cohesion.

Keywords: textbooks; native language; development; curricula; schools for ethnic groups; schools with teaching children in their-tongue under.

УДК 37.015.31:316.46-053.5

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКО-ЛІДЕРСЬКИХ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Л. М. Шевчук,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу економіки та управління
загальною середньою освітою,
Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: sh_l_m@ukr.net*

У статті уточнено визначення понять «управлінські здібності», «лідерські здібності», «підприємницькі здібності» молодших школярів. Розглянуто специфіку програмно-методичного забезпечення для розвитку управлінсько-лідерських та підприємницьких здібностей учнів початкової школи. Описано змістові лінії відповідної авторської програми курсу за вибором, які передбачають розвиток активності, ініціативи, здатності генерувати нові ідеї та запалювати ними інших; здатність до прогнозування, прийняття рішень, вміння планувати індивідуальну та колективну навчальну діяльність; здійснювати організацію, керівництво та координацію навчальної діяльності, контроль, корекцію отриманих результатів за необхідності; вміння налагоджувати контакти, спілкуватися з оточуючими, працювати в команді; формування умінь роботи із текстовою інформацією; виховання відповідних рис характеру та якостей особистості.

Ключові слова: управлінські здібності; лідерські здібності; підприємницькі здібності; розвиток молодших школярів; програмно-методичне забезпечення.